

Kitap Değerlendirmesi

Poetik ve Politik: Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi **Besim F. Dellaloğlu**

Timaş Yayınları, 2020

Salich Tzampaz*

“Ama sonuçta esas olan işi yurttaşlar yapacaktır. İşte zor olan o yurttaş üretebilmektir” (s.131)

Besim F. Dellaloğlu özellikle Ahmet Hamdi Tanpınar ve Walter Benjamin üzerine tutkuyla araştırmalar yapmış biri olarak karşımıza çıkar. Tanpınar’la ilgili *Zamanın İçinden Zamanın Dışından Gelenek ve Modernlik Arasında* (2017) ve *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası: Bir Tanpınar Fetişizmi* (2016) kitapları; Benjamin’le ilgili ise *Benjaminia:Dil, Tarih ve Coğrafya’nın yanı sıra* (2012) *Benjamin / Fikir Mimarları Dizisi* (2005) adlı editoryal çalışması ilgili alanda öne çıkmıştır. Bunlarla birlikte *Romantik Muamma – Modernliğin Kökenleri* (2011) ve *‘Toplumsal’ın Yeniden Yapılanması: Habermas Üzerine Bir Araştırma* (1998) adlı eserleri mevcuttur. Son yıllarda özellikle internet ortamında <https://www.gazeteduvar.com.tr/> ve <https://www.perspektif.online/> gibi sitelerde yazdığı yazılarla sosyal medyada sıklıkla takip edilen birisi haline gelmiştir. Gazete Duvar’da yayınlanan yazıları *Sosyolojik Nazar* (2021) adıyla basılmıştır.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji ABD, scanbaz97@gmail.com.

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 29 Mart 2022

Dellaloğlu'nun hangi eserini okursak okuyalım, hepsinin birbiriyle bir ilişki içerisinde olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, yazarın eserlerini tek bir ontoloji etrafında şekillenmiş eserler olmakla birlikte bu eserlerin temelini *Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum* (2007) adıyla yayınlanan Yüksek Lisans tezi oluşturuyor. İncelediğimiz eser olan *Poetik ve Politik: Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi* (2020) ise olgunlaşmış fikirlerin okura sunulmuş hali gibidir. Bu eseriyle -fazla abartılı gelmeyecekse- yazarın kendisine ait bir 'Dellaloğlu sözlüğü'nü veya 'Dellaloğlu okuma kılavuzu'nu yazdığını söyleyebiliriz.

Değerlendirmesini yaptığımız kitap Besim F. Dellaloğlu'nun öğrencilerine verdiği derslerin basılmış halini içeriyor¹. 408 sayfa, -önsöz, sonsöz ve kaynakça dahil- 31 başlıktan oluşan bu kitaptaki başlıkların 28'i yazarın meramı ekseninde kültür ve kültürle ilgili diğer kavramlardır. Yazarın meramı dedik, bu meramın ne olduğu kitabın başında Herder'e ait olan epigrafta anlaşılıyor: "Bir şair çevresinde bir millet yaratır, ona görülecek bir dünya verir ve o milletin ruhunu bu dünyaya taşımak üzere elinde tutar". Kitabın meramını anlamak için bu söz yeter de artar. Bir kültür inşa etmenin bir ulus inşa etmeyle ilişkisini görüyoruz bu sözde. Türkiye özelinde düşündüğümüzde ise bu söz kültürel kanonun olmayışının ulusal bütünlüğü imkânsız kıldığını ifşa ediyor. Bunun sebebi, Dellaloğlu'nun önceki çalışmalarında da ifade ettiği üzere Türkiye'nin modernlik yerine modernleşme ülkesi olmasından ileri geliyor. Dolayısıyla Türkiye'de kültür inşasıyla bir modernlik meydana gelmemiştir. Siyasi elitler ülkeyi modernleştirmiştir. Modernlik yerine modernleşme denmesinin esbabı mucibesidir. Yazarın derdinin de Herder'in bu sözünde ifade ettiği üzere kültürün inşa edici yönünü gözler önüne sermek ve Türkiye'nin bundan nasibini alamamasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmek, buna mukabil çözüm önerisi olarak Kültürel Çalışmaları

---

¹ Sakarya Üniversitesi'nde Besim F. Dellaloğlu'nun 'Kültür Kuramı' dersini almış olan öğrencisi değerli Beyza Şahin Kün'e bu değerlendirmenin yazım aşamasında sunduğu öneriler ve öncesinde ilgili konularda yaptığımız toplantılarda Besim F. Dellaloğlu'nun görüşleriyle bizi yakından tanıştırdığı için kendisine teşekkürü borç bilirim.

ortaya atmak olduğu söylenebilir. Sosyolojide kültür söz konusu olduğunda bunu Kültür Sosyolojisi başlığı altında çalışmak alışılmış bir durumdu. Ancak Dellaloğlu'nun iddiası artık kültür için toplumu merkeze alan sosyolojinin yetersiz kaldığı, bunun yerine transdisipliner bir çalışma alanı olarak Kültürel Çalışmalar'a başvurulması gerektiğidir. Dellaloğlu, önceki eserlerinde de transdisiplinariteyi tanımlarken, onun multidisiplinariteyle karşılaştırılmaması konusunda uyarır. Multidisiplinarite birden çok disiplinin bir arada kullanılması anlamına gelirken transdisiplinarite artık disiplin aşırı çalışma alanıdır. Örneğin Ortadoğu Çalışmaları, Kültürel Çalışmalar gibi alanlar transdisipliner çalışma alanlarıdır. Bununla birlikte, Dellaloğlu Türkiye'de kanonun olmamasından dem vurmasına rağmen bu eseri kanon haline gelme iddiasıyla yazdığını belirtir. Böyle bir iddia Türkiye'de poetik ve politik arasındaki kopuştan ne kadar rahatsız olduğunu ve bunu ne kadar çok aşmak istediğini de gösterir. Kanonsuzluk aslında kavramlar üzerinde belli bir mutabakatın olmaması anlamına gelir. Dolayısıyla Türkiye'de insanların entelektüel anlamda da ortak kabulleri yoktur. Bu kitaptaki kanon iddiası ise bu durumu aşma girişimi olarak karşımıza çıkar.

Kitapta 28 madde bulunmasına rağmen incelemede bütün maddeleri teker teker ele almak yerine yazarın meramını çok iyi bir şekilde dile getirdiğini düşündüğümüz ve bunu tartışabileceğimiz kısımlar ele alınacaktır. Öncelikle, Dellaloğlu'nun Yüksek Lisans tezinden itibaren Frankfurt Okulu'nun etkisiyle sürekli kültürle ilgilenmiş ve kültürün negatif yorumu üzerinde durmuş biri olduğunu söylemek gerekir. Kitapta ise kültür, modern anlamda kurucu bir unsur olarak ele alınmaktadır. Yazar, ilk bölüm olan 'Kültür'de, kültürün Fransa'da daha ekonomik, teknik ve siyasal bir anlama sahipken Almanya'da ise bu anlamın din, sanat ve entelektüel unsurlar ihtiva ettiğini belirtir. Bu noktada Fransa'da kültür ve medeniyet eş anlamlıyken Almanya'da ilk defa Herder, kültür ve medeniyeti birbirinden ayırır. Bu ayrımla birlikte de kültürün antropolojik yorumu ortaya çıkar. Dellaloğlu'nu takip edenlerin bileceği gibi kendisi kültürü üç kategori altında düşünür: Antropolojik kültür, müfredat ve maarif. Şüphesiz ant-

ropolojik manada kültürden bahsederken buradan anladığımız yüksek kültür seviyesindeki insan değildir. Maarifi ise Almanların *Bildung* dediği, müfredattan sonra var olmuş, kaliteli insan yetiştirme tavrına karşılık olarak kullanır. Türkiye’de Cemil Meriç, Daryush Shayegan’ın da benzer bir tanımında bulunduğu ‘irfan’ kavramını kültür yerine kullanır. Umran da sıkça dile getirilen bir kavramdır ve medeniyetle karıştırılır. Halbuki İbn Haldun’un kullandığı anlamda umran, kültür ve medeniyet arasında bir yerde durur ve medeniyet kavramı inşa edilmeden çok önce dile getirilmişti, bu da Türkiye’de medeniyet kavramının anakronik bir biçimde benimsendiğini gösteriyor. Yazar Norbert Elias’ın medeniyet ve ‘saray kültürü’ ile kurduğu ilişkiye benzer bir biçimde Türkiye’deki saray kültürüne denk kavramın adabımuâşeret olduğunu belirtir. Medeniyet ise saray kültürünün halkta yaygınlaşmış halidir.

Rönesans kısmında *kadim* olanın ne olduğu tartışmasına geliyor konu. Türkiye’de *kadim* olandan bahsedenin muhafazakârlıkla yaftalandığından dem vuruyor yazar. Halbuki geriye bakmadan ilerleme mümkün değildi ve Rönesans geriye bakabildiği için önünü görebildi. Kadim olanı ise kanon ve klasiksiz düşünmek mümkün değildir. Antik olan Yunan, Latince’ye aktarılınca kadim olması matbaayla oldu, matbaa da bir okuryazarlık habitusu üretti. Okuryazarlığın yaygınlaşması üniversitesiz düşünülemezdi. Üniversite de sivilin bir tezahürü olarak ulus meydana getirdi. Rönesans ethosunun aracı olarak bunların oluşmasına vesile olan da matbaaydı. Bakıldığında üniversite, bünyesindeki birçok unsuru selefi olan medreseden almıştı. Doçentlik, yakın okuma, cübbe vb. hep İslâm geleneğinden gelmişti. Bütün bunlarla aslında zihnimizin sınırlarını aşmakta zorlandığı birçok fenomeni bize tasavvur ettiren klâsikler meydana geldi. Burada Latince klâsikse, Yunanca kanondur ve kelime anlamı itibariyle ölçü, kriter gibi anlamlara tekabül eder. Kanon bir nevi ortak kabullerle kurumsallaşmış olana denir. Bir ideolojiye hizmet için okumak kanonun uzağındadır. Türkiye’de Necip Fazıl’ı okuyanın Nâzım Hikmet’i okumaması, Nâzım Hikmet’i okuyanın ise Necip Fazıl’ı okumaması bir kanonsuzluğu gösterir. Birçok ülkenin bakalorya sınavında, vatandaş-

lığa alım sınavlarında ülkenin kanonik şairleri sorulur ve haliyle de bunlar hükümetler değişikçe değişmez. Bunların değişmemesi ise kanonun gerçek ifadesidir. Bakıldığında bunlara vesile olan üniversitenin birçok unsuru medrese geleneğimizden tevarüs etmiş. Klâşigimiz olmasa da klâsik değerindeki eserlerimiz yok değil. Ancak Dellaloğlu’nu rahatsız eden Türkiye’de bu noktada sistematik bir inşanın oluşmamış olmasıdır.

Hümanisti Türkiye’de bilinen yaygın tanımlardan ziyade Edward Said’den esinlenerek beşeriyat alanında çalışan kişi olarak tanınıyor. Vico *Yeni Bilim*’de tarihsel dünyayı Tanrı’nın değil insanın yaptığını söylemesinden yola çıkarak Said hümanizmi beşeriyat araştırmaları için kullanmıştır. Oryantalizmin şarkiyat için kullanılması gibi.

Kültürel Çalışmaların Sosyolojinin yerine ikame edilmesi konusuna gelindiğinde ise buradaki temel mesele şudur: Sosyolojinin çalışma nesnesi olan toplum, var olup olmadığı sorgulanan bir mefhum haline gelmiştir. Türkçe konuşurken bu gerçeğin farkına pek varamayız. En azından Avrupa tarihini layıkıyla bilmeyen birine sorduğunuzda toplumu genellikle topluluğun daha geniş bir hali olarak tanımlayacaktır. Ancak Avrupa tecrübesinde toplum veya sosyete tasavvur edilen, soyut bir şeydir. Yazar, kitabın başlarında İtalyan devlet adamı Massimo d’Azeglio’nun “İtalya’yı yarattık şimdi sıra İtalyanlarda” sözüne atfen, bu konuyu düşünenin Kültürel Çalışmalara dahil olmuş olduğunu müjdelerken aslında sosyolojinin bir ideal olarak gördüğü toplumun eleştiri konusu haline gelmesinin Kültürel Çalışmalar tarafından yapılmış bir şey olduğunu ve Türkiye’de toplumun bir ideal halinde görülmesinin uzak olduğu düşünöldüğünde, Türkiye’de Kültürel Çalışmaların daha uygun bir disiplin olabileceğini söyler.

Kitap, genel itibariyle sunduğu içerik bakımından fikirleri olgunluğa erişmiş bir yazarın kitabı olduğunu belli ediyor. Bu yönüyle klasik ve kanon olmaya aday bir kitap olduğunu da naçizane söylemek gerekir. Ancak bunun olması için yazarın kitap boyunca yaptığı eleştirilere kulak vermek gerekir. Türkiye modernleşme ülkesi olmanın makus talihiyle varoluşunun poetik kısmını bir modernlik ülkesi gibi inşa edemedi. Yazar bu noktada neyin ne

olması gerektiğini çok net bir biçimde dile getiriyor. Fakat bir modernleşme ülkesi, modernleşme ülkesi olmak yazgısının öte geçebilir mi? Bu noktada sosyolojinin vadesini doldurduğu anlaşılıyor yazarın yazdıklarından; Kültürel Çalışmalara çevirmemiz gerekiyor gözümüzü diyor yazar. Kültürel Çalışmaların bize vereceği çok şey olduğu şüphe götürmez ama gerçekten artık kültür sosyolojisinin söyleyecek bir şeyi kalmadı demek, Kültürel Çalışmaları rüştünü ispatlamış bir disiplin olarak tanıtmaya yeter mi? Aynı misyon Sosyoloji çatısı altında neden güdülemesin? Sözelimi, 200 sene önceki Sosyoloji ile günümüz Sosyolojisi arasında paradigmatik bir uçurum farkı olduğunu göz önünde bulundurursak, dolayısıyla bu denli net bir değişim için yeni bir disiplinin kurulması gerekmemişken, kitabın amacını gerçekleştirmesi için neden Kültürel Çalışmalar adlı transdisipliner bir alana ihtiyaç var? Bu soruların cevabı kitapta yok değil ancak her halükârda bu çalışmaların Sosyoloji başlığı altında yapılamayacağını söylemenin bu kadar kolay olmadığı kanaatindeyim. Bu bağlamda kültür sosyolojisini bir kenarda bırakmak bu kadar kolay olmasa da yazarın 'yerlilik' başlığı altında bir mahalleye hapsolmek şeklinde tarif ettiği "mahalli zihin" sıfatıyla bir sosyoloji, hele ki yerli sosyoloji icra edilemeyeceği konusunda daha çok kaniyim. Yerli meselelerin çalışılması bizi yerliliğe sevk ederse, "mahalli zihin"le nasıl sosyoloji yapılabilir ki? Dönemin sosyologları batı kökenli teorileri sorgusuz sualsiz aldıysa, bunun ilacı Nietzscheci anlamda reaktif bir tutumla mahalleye kapanmak olmamalı. Bourdieu, Habermas, Giddens ne kadar yerlici ki bu kadar kaliteli sosyoloji yapabildiler? Yahut yerlici olmadıkları için kendi yerli meselelerini gündeme almadılar mı?

Kaynakça

Dellaloğlu, B. F. (2020). Poetik ve politik: Bir kültürel çalışmalar ansiklopedisi. İstanbul: Timaş Yayınları.